

KUSTBON

Nr 3. Årgång 18

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Oktober 1961

Skuggorna förlänges

Från Rågöarna

Landsmålsarkivet, Uppsala

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner.

Redaktör och ansvarig utgivare: *Edvin Lagman*.

Redaktionssekreterare: *Lars Broman*.

Red. och exp. Eknäsvägen 2. Stockholm K.

Kustbons postgiro: 19 72 07. Tel. 53 16 37.

Utkommer 1961 med fyra nummer.

Prenumerationspris 1961 5 kr.

Annonspris: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—,
1/8 35:

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr.

Dödsannonser 30 kr.

Härnösand: 1961 — Härnösands Boktryckeri Aktieföretag

SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

inbjuder till

HÖSTSAMKVÄM

Lördagen den 11 november kl. 19.00

i Margaretaskolans lokaler,
Adolf Fredriks Kyrkogata 10, Stockholm

Föredrag, musik, allsång

Kaffeservering

Alla varmt välkomna!

Ur innehållet:

	Sid.
Boken	2
En gränstvist av Edvin Lagman	3
En ödesmättad höstnatt av Emil Wikman	6
Österblom och estlandssvenskarna av Edvin Lagman ..	8
Gamla minnen av Katarina Hammerman	10
Notiser	11
SOV:s årsberättelse	11
En varghistoria	12
Familjenytt	13—16

Boken

Första etappen av ett maktpåliggande arbete har nu slutförts: den bok om estlandssvenskarna, som då och då har nämnts i Kustbon under senare år, har utkommit med sin första del.

Det var ett vågspel att starta detta stora verk praktiskt taget utan materiella resurser och med ett minimum av redaktionell arbetskraft. Men SOV har arbetat enträget i den fasta övertygelsen, att dess största uppgift är att åt eftervärlden bevara en så allsidig bild som möjligt av estlandssvenskarnas bosättningsorter och kultur. Efter oss kommer våra barn och hör berättas om dessa säregna trakter, som vi var så fästa vid och som nu är stängda för yttervärlden. De hör nämnas, att vi under märkliga förhållanden efter seklers bortovaro återvände till Sverige, och de vill veta,

hur det var därborta, hur våra öden gestaltats sedan äldsta tider, hur vi talade där, vad vi kallade våra orter, hur vår förvaltning och våra skolor fungerade. Det är vår plikt att upplysa dem om allt detta. Gör vi det inte, kommer deras förebräelser att följa oss. SOV söker alltså nu bereda alla estlandssvenskar möjlighet att ge sina efterkommande så ingående kännedom som det någonsin är möjligt om det gamla. Med glädje har vi också erfarit, att många fattat vårt arbete så och försäkrat sig om boken för alla sina barn. En djup tillfredsställelse har det också berett redaktionen att höra så många uppskattande ord yttras om boken.

Ännu väntar den dock på ett antal estlandssvenskar. Till dessa vill vi säga: vänta inte tills boken är slutsåld hos SOV! När era barn ser den hos grannens, vill de förvärva den, men då är den en dyrbar raritet. Tänk på Russwurms Eibofolke, som nu kostar 300—400 kr, då någon gång ett enstaka exemplar dyker upp. Låt inte "En bok om Estlands svenskar" försvinna ut i främmande gömmor, utan skaffa den först ni, som har förtursrätt. Vart och ett av era barn har rätt att få boken som ett vackert arv från våra bygder i Estland. Det kostar rätt mycket, tycker kanske många. Objektivt sett är boken billig, den redaktionella arbetskraften har varit helt gratis, och priset har satts så att det bara skall täcka framställningskostnaderna och ge en liten säkerhet för nästa band. Vinst har ingen tänkt på. Ej heller ur köparens personliga synpunkt betingar den stora summor. Ett arbete av detta slag, som bereder er själva glädje och skänker era efterkommande hela er historia, bygd och kultur, kan inte värderas med några tiotal kronor.

Andra bandet har redan påbörjats. Det bör kunna komma mycket snabbare än det första. En del material är klart, och själva arbetsgången har till sitt stöd de erfarenheter, som hittills vunnits.

Med detta nummer av Kustbon följer ett beställningskort avseende det nu utkomna bandet. Sänd in det! Dröj inte för länge med beställningen.

Edvin Lagman:

En gränstvist i Estlands svenskbygd på 1500-talet

Landsmålsarkivet, Uppsala

Lövängarna har sedan äldsta tider spelat en viktig roll i estlandssvenskarnas näringsliv. Kring hövallarna stod heta strider under medeltiden.

I Riksarkivet i Stockholm finns en gammal avskrift av ett protokoll, som upprättats i samband med gränstvister mellan biskopen över Ösel-Viks stift och abboten vid Padis kloster år 1514. Överläggningar mellan abbotens representant Eylartt Cruse och biskopens folk ägde rum den 29 augusti (den helige Bartholomeus dödsdag) nämnda år. Protokollet — som f. ö. av Paul Johansen i boken *Nordische Mission* har utnyttjats i den vetenskapliga diskussionen om den svenska bosättningens uppkomst i Estland — belyser på ett slående sätt, hur de kyrkliga och andliga myndigheternas handlingar dikterades av ekonomiska intressen, och det lämnar oss en rad upplysningar om befolkningens aktivitet, om bebyggelse och terräng.

Eylartt Cruse anför som gränsmärke mellan stiftets och klostrets besittningar en stor sten, som kunde rymma 8 spann råg; på denna sten

hade funnits två mässingskors. Stenen angavs emellertid ligga på ett område, som biskopens ombud hänförde till stiftet. Genom abbotens gränsdragnings skulle Ösel-Viks stift gå miste om en hel by, som stiftet sedan gammalt hade haft i sin ägo — redan innan bytet med Leals nunnekloster ägt rum (1402) — vilket kunde bevisas med ett över hundrasjuttio år gammalt brev. Lantboken, som byn stod förtecknad i, var också äldre än bytet med Leal. De båda klostrens mellanhavande berörde alltså inte den ifrågakvarande byn.

Härtill svarar nu Eylartt Cruse, att det fordom inte hade funnits någon by där, vilket han kunde intyga med hjälp av några redliga bönder, som var villiga att gå ed på sina uppgifter. Endast några fiskebodar hade funnits på det omstridda området, och stiftets folk hade med våld trängt sig in där.

Biskopens folk ville icke vidgå detta. Stiftets bönder gör gällande, att landet på båda sidor om den bäck — *Ristoya* — som flyter ut i öppna havet är stiftets. Bönderna hade f. ö. själva grävt bäcken för att dränera sina åkrar, sade de.

Abbottens folk återkommer till att våld förövats, när stiftets bönder tagit området i besittning, och påpekar, att abboten saknar en hake land — *Kolthierue* — som enligt ett brev med såväl Leals klostres som Ösels stifts sigill tillkomme honom. Denna hake land skulle ligga i byn *Spithauen*, vilket de kunde visa med hjälp av redliga bönder. Dessa bönder visste besked både om den lilla byn och om fiskeriet, kring vilket det ävenledes stod strid. — Här avses fisket i Nya ån eller — som den också kallas — *Spithamnån*.

Härpå frågar biskopens ombud med förvåning, hur abboten har kunnat komma på tanken att söka *Kolthierue* i byn *Spithauenn*, eftersom det sedan långa tider vore klart, att stiftet sedan gammalt hade haft byn i sin ägo, "fur der tidtt ehr de butinge mith denn Junkfern tho Lehall upgemacht". Dessutom låge "de kolth ieruessche See" som bekant en halv mil från *Spithamn*, intill *Perekull*, där abboten hade odlad jord. Det hade även framkommit, att bönderna lade under sig land och härjade. Vidare var att observera, att abboten saknade en hake jord men ville från-känna stiftet en hel by.

Abbotens ombud lyckas inte visa, var den nämnda stenen legat. Den har varit på tal för ett sextioal år sedan, och femton år tidigare har den fortfarande funnits kvar med sina mässingskors. Stiftets folk kan på så lösa bevis inte godkänna *Padis* klostres anspråk. Emellertid skulle abbotens bönder få fiska "in der Beke", d. v. s. i Nya ån, höst och vår från ena stranden. Men "die olde Beke", d. v. s. Gamla ån, skulle likväl utgöra gräns, och stiftets bönder — här avses alltså invånarna i *Spithamn* och väl även *Roslep* — skulle behålla sina ängar och sitt för året redan färdiga hö "twusschenn der nygenn vnd olden bekenn bolegenn" (belägna mellan Nya ån och Gamla ån), som de sedan gammalt hade hävd på.

Abboten ger sig emellertid inte. Han ville och kunde bevisa — säger hans ombud — "datt ehm de visscherie yanntz tho gehoerede: Dar he vnd sin kloster weren aff mitt gewalt vnd vnrecht aff gedrungenn", d. v. s. att hela fisket tillhörde honom och han och hans kloster med våld och orätt hade tvingats bort därifrån.

Frågan om gränsen mellan *Padis* kloster och *Ösel-Viks* stift kunde inte avgöras slutgiltigt denna gång. Påståendet, att *Koltjärv* låge i *Spithamn*, var falskt: sjön låg en halv mil från byn, och den sten, som åberopades, kunde inte ha gällt som gränsmärke.

Tvisten bilägges genom förhandlingar 1538 och 1539, då gränsdragningen protokollföres. Öster om "de Oldebeke" (Gamla ån) är klostrets mark, väster därom stiftets. Gränsen löper över backar och åsar, genom kärr och längs bäcker och markeras här och var med kors på stubbar och stenar. I sammanhanget nämnes *Kolte Jerue*, bäcken

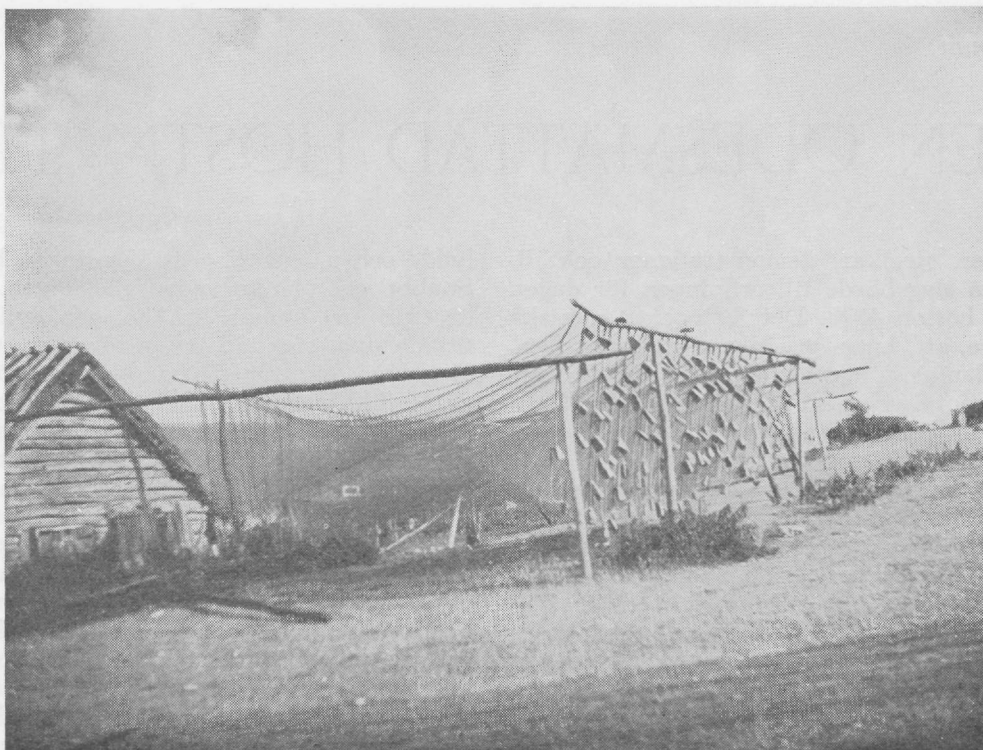
Kontappe "us der See vletende" (som rinner ur sjön), en annan bäck *Hideoya*, vägen längs *Tammi Jerue*, en bäck *Krumbeke*, en sjö *Pumpe*, ett kärr *Leyteso* och slutligen *Solepp*. Ekar och ekstubbar spelar en framträdande roll vid gränsmarkeringen.

Vi skall nu granska innebörden av dessa protokoll litet närmare. Först skall då nämnas, att referatet ovan återger en avgränsad del av ett större gränsdragningsproblem, som behandlades på de protokollerade sammanträdena. En viktig roll i diskussionen har också byn *Jummelmark*, senare *Stora Derskogen*, spelat. Men till denna fråga skall vi återkomma i annat sammanhang.

Överläggningarna 1514 ger vid handen, att byn *Spithamn*, som tvisten i första hand gäller, torde ha grundats något mer än 170 år tidigare, alltså omkring 1340. Denna slutsats har redan *Paul Johansen* dragit. Denne forskare antar, att den över 170 år gamla urkund som biskopens ombud åberopar är köpe- och förläningsbrevet för de bönder, som grundade byn. Räkna man 170 år tillbaka från 1514, kommer man till 1340-talet. Tidigare hade där byn nu låg endast funnits några fiskebodar, tillhörande klostrets bönder. Abboten ansåg, att stiftets bönder orättmätigt och med våld tillägnat sig området.

1340-talet, det årtionde, som den av stiftets ombud åberopade urkunden pekar på, är — som vi redan vet — en märklig tid i den estlands-svenska kolonisationens historia. Då köptes *Rågö*, *Laydes* och *Runö* av svenskar. En särskilt livlig nybyggarverksamhet försiggick dessa år. Bakgrunden torde vara den, att vissa områden blev utan bönder, sedan esternas stora resning som började georgsnatten 1343 kvävts i blod. De makthavande — biskopen över stiftet *Ösel-Vik* samt *Tyska* orden — vinnlade sig tydligen om att återbefolka de ödelagda områdena och gav kristna svenskar förtursrätt till gårdarna. I det här behandlade området fanns det helt säkert redan tidigare svensk befolkning. *Roslep* hade sannolikt tillkommit under senare delen av 1200-talet eller alldeles i början av 1300-talet och hade också idkat fiske kring *Spithauen* eller — som det måste ha hetat på svenska — *Spiuthamn*. Långt efter det att vid *Spiuthamn* — hamnen vid *Spjutudden* — uppstått en svensk by, ålåg det nämligen fortfarande *Roslep* att hålla de s. k. fiskhusens (myndigheternas fiskeriföretag) byggnader i *Spithamn* i skick.

Av protokollet från 1514 framgår också, att bönderna på båda sidor gjort sig skyldiga till våldshandlingar i samband med ägorättstvister. Fisket i de båda åarna *Nya ån* och *Gamla ån* samt slåttern i ängsmarkerna mellan *Spithamn* och *Neve* (*Granoluna*, *Oaträskjana*, *Kälskovalln*) hade stor ekonomisk betydelse, och de estniska bönderna ville inte utan vidare låta nykomlingarna-svenskarna inkräkta på deras näringsfång. Det är tänkbart, att namnet *Vallipää* (estl.-sv. Valp) tyder på att man t. o. m. anlagt befästningar i gränstrakterna. Det var en säkerligen bortåt tvåhundra år gammal tvist, som bilades 1538—39.

Landsmålsarkivet, Uppsala

Fisket har alltid varit ett av estlandssvenskarnas mest dominerande näringsfång. Fiskeplatserna gav under medeltiden upphov till stridigheter.

Förutom dessa historiska fakta lämnar protokollen uppgifter om bebyggelse och terräng.

Vid Spithamn flöt en bäck *Risthoya* (Korsbäck) ut i havet. Namnet leder tanken till lokaliteterna *Kors daln* och *Kors backan*. Stiftets bönder säger, att de själva grävt bäcken för att dränera sina åkrar. Enligt vad man kan utläsa av protokollet skulle denna bäck ha flutit fram nordväst om byn, men det är rätt tänkbart, att parterna inte hade terrängförhållandena aktuella i detalj. Bäcken skulle kunna vara antingen *Nibondas ränniln* NV om Spithamn eller *Sand ränniln* strax SO om byns gamla bebyggelse. Tänkbart är väl också, att en bäck fordom kan ha runnit ut vid uddens västra strand, i *Derhamn* eller *Kars bäcken*. Det finns anledning att ställa sig tvivlande till uppgiften, att byns bönder själva grävt den: då hade den säkerligen inte haft estniskt namn. Snarare var det väl så, att de varje år rensade upp i den — man behöver bara tänka på de sentida förhållandena i *Sand ränniln* för att förstå, hur nödvändigt detta var. Namnet *Ristoja*, som i vår tid inte mera fanns, hade bäcken sannolikt före svenskarernas ankomst fått efter den sten med två mässingskors på, som omtalas 1514 och som väl — enligt Johansen — var ett inseglingssmärke.

Den sjö *Koltjärve* (ett estniskt namn), som spelar en så stor roll i överläggningarna, torde ha samband med *voana* "vaden", de grunda sjöarna på Spithamns träsk. Sannolikt låg väl hela "träsket" då under vatten, och kanske var det just det, som hette *Koltjärve*. *Nygen beke* och *Olden beke* kan vi utan vidare lokalisera: åarna hette fortfarande *Ni-åe* och *Galas-åe*. Hur de fått dessa namn är en annan fråga — den kan inte

besvaras här. Bortom *Koltjärve* låg byn *Päraküla*, som vi ju också känner till.

Sedan sviker mig emellertid min kunskap om terrängen. *Pumpe* är väl *Galas-träske* (eller *Estvae?*). Namnet leder ju omedelbart tanken till *Pompik rännan*, som ortsbefolkningen väl kommer ihåg. *Kontappe*, *Hideoya*, *Krumbeke*, *Tammi Jerwe* och *Solepp* kan jag tyvärr inte lokalisera. *Leyteso* slutligen är det samma som *Leedisoo*.

Paul Johansen säger (Nordische Mission, s. 245), att svenskarna före 1514 själva "anlagt" *Nya ån*. Det är uteslutet, att denna breda och djupa å, som flyter mellan ställvis väl 10 meter höga stränder, skulle ha grävts av människohand under medeltiden. Den är ett naturligt utflöde för vattnet i den stora sänka vid *Rickul* kommuns östgräns, som i norr slutar intill den mäktiga dynryggen mellan *Spithamn* och *Neve*.

Bland de uppgifter, som protokollen lämnar oss, kan vi slutligen observera, att fisket i åarna spelade en utomordentligt viktig roll (det nämnes också senare i olika urkunder) och att eken utgjorde ett markant inslag i växtligheten. I vår tid spelade fisket i *Nya ån* och *Gamla ån* ingen roll, och om det fanns några ekar kvar, minns jag inte.

Slutligen må här endast understrykas, att detta protokoll av 1514 och de följande urkunderna om biläggandet av gränstvisterna på ett fullkomligt enastående sätt kastar ljus över förhållandena i ett viktigt svenskområde under ett par hundra år.

(Föredrag på estlandssvenska hembyggsdagen, Saltsjöbaden, den 20 aug. 1961)

Emil Wikman:

EN ÖDESMÄTTAD HÖSTNATT

Oroligheter, strejker, demonstrationer och illdåd av olika slag hörde till ordningen för dagen i Reval på hösten 1905. Det förtryckta estniska folket tyckte, att dagen grydde, och hoppades på befrielse. Man önskade, att Ryssland skulle förlora kriget mot Japan, att tsarväldet skulle krossas och en ny tid randas.

Den ryska militären och gendarmerna hade dock läget i sin hand. Utan misskund stävjades alla upploppsförsök. De revolutionära agitatorerna arkebuserades omedelbart eller sändes till Sibirien — om man fick tag i dem. Nåd var ett okänt begrepp.

Nargöborna förhöll sig passiva till dessa händelser. Måhända tänkte en och annan, att det var på tiden, att tsar Nikolai II avsattes från tronen och ett annat styrelsesätt infördes i riket. Men därom yttrade man sig inte. Ingen ville uttala sina tankar offentligt, ty överallt fanns det spioner och tsartrogna. Dessa kunde inrapportera vad de hört, och så fick man att göra med gendarmerna. Dem ville man intet ha att göra med.

Fisktransportören Kristjan hörde till dem, som inte i nämnvärd grad brydde sig om, huru kriget skulle sluta. Han hade sitt att sköta och därmed nog. Men en dag blev han inblandad i händelsernas förlopp på ett sådant sätt, att han skulle ha fått fritt uppehälle på livstid bakom bergen i Ural, om det han gjorde hade kommit till myndigheternas kännedom.

Egentligen var Kristjan nucköbo. Han var född år 1870 i denna socken. Men vid unga år hade han lämnat sin hemkommun och flyttat till Reval. På vintrarna arbetade han i stadens hamn som arbetsledare, på somrarna som skeppare och fisktransportör. Han forslade salt, kryddor och tomat från staden till Porkala i Finland, och hämtade därifrån fyllda vassbukstunnor. De estniska konservfabrikörerna hade i denna kustbygd flera salterier och krydderier, där detta fiskslag inköptes. Han hade avtal med en fabrik om att forsla fisken från ett inköpsställe till Reval. Att han räknade sig som nargöbo berodde på att han år 1897 ingått äktenskap med en ungmö från ön. Och varje sommar bodde han och familjen där.

En mörk höstkväll — det var i oktober månad — sysslade han i stadens fiskhamn med att spola och rengöra sin segelbåt invändigt. Han hade tagit loss garneringen och skrapade båten ren mellan spanten. Då hörde han gevärsskott avlossas nära intill och uppfattade, att någon skrek och ropade på ryska: Tag fast spionen! Plötsligt hoppade en okänd man ned i båten. Han kröp blixtnabbt ner mellan garneringen och bordläggningen och bad Kristjan att för den Högstes skull spika igen garneringen omedelbart. Kristjan reflekterade inte över sitt handlingssätt. Han

lydde och gjorde så som främlingen bett honom. Snabbt var plankorna på plats igen. Över dem kastade han tomma fiskkärl och dylikt. Då han tittade upp, såg han tre gendarmar stå på kajen vid båten. De frågade barskt var rymmaren som de förföljt var. Men Kristjan ljög och sade, att han ingen människa sett. Gendarmerna trodde honom självfallet inte. En noggrann undersökning av båten verkställes. Varje vrå kammades igenom. Man tittade till och med i vattnet under båten. Rymmaren syntes inte till. Efter ett par timmars sökande gav de upp letandet. Svärjande och på dåligt humör avlägsnade sig gendarmerna uppåt staden. Kristjan blev ensam kvar i båten.

Två veckor tidigare hade hans hustru nedkommit med en son. Han hade lovat henne att omedelbart återvända till hemmet, då arbetet i båten var gjort. Men vid närmare eftertanke ändrade han nu sitt beslut. Tänk, om gendarmerna återvände till hamnen och fann den eftersökte under den tid, då han var uppe i staden! Om detta skedde, var hans öde beseglat. Inga förklaringar skulle hjälpa. Han skulle obönhörligt dömas som skyldig till att ha hjälpt en efterspanad att dölja sig. Sakta lossade han båtens förtöjning och stötte ut från bryggan, fick tag i årorna och började ro ut från hamnen, ut mot havet. Efter en stund hissade han seglet och fick vind i det. Kursen ställdes mot Nargö.

Då ön började skymta i mörkret, tänkte han segla till hamnen i stora byn. Men för andra gången denna kväll ändrade han sina planer. Det kunde vara farligt att angöra ön med en främling ombord. Man visste aldrig, vad följderna kunde bli. Han ville inte bereda öborna obehag av något slag. Därför svängde han båtens stäv mot nordost och styrde förbi ön, ut på Finska vikens böljor. När han lämnat ön bakom sig på betryggande avstånd, girade han båten upp mot vinden, gick till lastrummet och bröt upp garneringen, fick tag i mannen som låg där och drog fram honom. Och så satte sig de två och blickade en stund på varandra i mörkret.

Det var rymmaren som först började tala. Utan omsvep berättade han, att han var i en främmande makts tjänst. Han arbetade mot det ryska rikets intressen. Men han hade varit oförsiktig, och gendarmerna hade fått vetskap om hans göromål. De hade börjat förfölja honom. Och så hade det gått som det gått. Han hade sprungit till hamnen och hoppat i denna båt. Var han nu var, hade han ingen aning om. Och vems var båten? Fanns det utsikter att komma över till Finland? Han visade en försvarlig sedelbunt och lovade betala furstligt för besväret, om det var görligt att komma över till landet i norr. Kristjan accepterade. Det var den enda utvägen för dem

Nargögubbar tar sig en pratstund.

båda att komma ur en otrevlig och fatal situation. Hela natten blåste det en frisk sydlig bris. Båten gjorde god fart. Då morgonen började gry, syntes den finska kusten. Men denna gång höll Kristijan en östligare kurs än vanligt. Han vågade inte segla in i den finska skärgården via det vanliga faret, som gick förbi Kallbådagrunden och Rönnskär in till hamnen vid Tulludden. Han styrde båten mot Mickelskär och lyckades undvika att segla på undervattensstenar och grynnor. Slutligen kom han in på Brändöfjärden. Det var nära en ny dag, och det började ljusna alltmer i öster.

På måfå sökte han sig till fasta landet. Vid en brygga landade han. Var han var, hade han ingen aning om. Men då till bryggan ledde en körväg, förstod han, att den var belägen invid fastlandet. Här skildes Kristijans och den okände mannens vägar. Kristijan uppmanade främlingen att gå i land. Han var i Finland nu enligt önskan. Här-efter fick han klara sig själv. Främlingen lydde. Dessförinnan hade hundra rubel bytt ägare. Så mycket fick Kristijan för seglatsen. Sedan skakade man hand med varandra och sade adjö. Den okände försvann uppåt land och in i skogen. Kristijan började söka sig bort från bryggan — ut åt havsbandet. Det kunde vara farligt att bli liggande vid en okänd brygga i en främmande trakt. Ute på havet kunde han väl hitta på någon ursäkt, varför han seglade omkring utan att veta, var han egentligen var.

Hela denna dag låg han i lä bakom ett skär. När kvällen kom, styrde han ut till havs. Ingen båt eller människa hade han sett. Följande morgon sökte han sig via den vanliga farleden in till Tulludden.

På tullstationen förundrade man sig över att skepparen Kristijan kom så oförberedd till landet denna gång. Hans lastpapper var oklara och stämde inte överens med lasten ombord. Men

han spädde på med osanningar och ursäkter av olika slag. Sade att han blivit vinddriven och seglat ut ur Revels hamn utan närmare eftertanke. Slutligen blev han trodd. Han hade ett gott namn om sig bland tulltjänstemännen. Han hade aldrig förr lurat dem på något sätt. Han fick sina papper stämplade, och saken glömdes bort. En stund senare var han framme vid salteriet. Visligen teg han där också. Alla godtog hans förklaringar. Några dagar senare återvände han till hemstaden med full last. Seglatsen över viken gick utan äventyr, och i hemmet stod allt bra till. Visserligen hade hans hustru storligen undrat, vart maken tagit vägen denna kväll då han försvunnit, men hon var van vid att han ibland seglade i väg brådstörtat och oförmodat. Antagligen hade han nu igen begivit sig ut på en dylik oförberedd färd. Och Kristijan sade, att så varit fallet. Vem han seglat över Finska viken, behöll han för sig själv. Egentligen visste han inte vem mannen varit. Främlingen hade inte sagt sitt namn. Han hade velat vara och förbli okänd.

Tolv år senare — i mars 1917 — fick Kristijan sig tillsänd en tidning. Med förvåning läste han den. Häpen stirrade han på ett fotografi, som fanns i tidningen. Fotografiet föreföll honom vara bekant. Sannerligen var det inte mannen, främlingen, den okände det föreställde, densamme som han seglat över till Finland. Han hade alla dessa mellanliggande år levat i den föreställningen, att den man han hjälpt att komma över till landet i norr varit en vanlig spion, en äventyrare, måhända en förbrytare. Nu fattade han, vem han denna höstnatt hade haft som passagerare. Det var inte någon vem som helst, utan en av de stora ledarna i det nya Ryssland.

(En folklig berättelse från Nargö återgiven av min far Kristian Kristiansson Wikman, född på Nuckö den 9/4 1870.)

Österblom och estlandssvenskarna

Kommentar till ett tidningsurklipp

Det var med en viss överraskning som jag i somras mottog en brevårsändelse med ett tidningsurklipp om estlandssvenskarna. Urklippet kom nämligen ända från Japan via en bekant till mig. Det var en artikel, som ingår i tidskriften "Utlandssvenskarna" nr 10/1960 och bär titeln: Lars Johan Österblom, "såpans apostel". Författaren heter Carl Mothander.

Carl Mothander — som ju inte tarvar någon presentation för Kustbons läsekrets — ger i "Såpans apostel" uttryck åt en så frapperande uppfattning om Estlands svenska folkgrupp på 1870- och 1880-talet, att man söker en motivering för den. Ibland grundar sig framställningen på ett okritiskt återgivande av källan, ibland är den en förvrängning av denna och ibland slutligen en missuppfattning. Med Mothanders tidigare deklarerade inställning till estlandssvenskarna i minne får man en ordentlig chock vid läsningen av detta märkliga alster, och man går omedelbart tillbaka till hans tidigare skrifter "Baroner, bönder och bolsjeviker i Estland" samt "Svenske kungens vita skepp, det äventyrliga spelet om estlandssvenskarna" för att söka utröna, om något i dessa böcker pekar fram mot artikeln i "Utlandssvenskarna".

Man följer gärna med Mothander, när han som älskvärt kulturintresserad ciceron för en runt i Revals baltyska patricierfamiljer eller på de baltiska adelsgodsens kvarlevor i det fria Estland. Man lever också intensivt med i "det äventyrliga spelet", gläds åt hans skildringar av goda middagar och säregna personligheter och lyssnar med spänning till hans underhandlingar med koryfeerna i hitlerriket. Och till slut blir man med honom själv vek om hjärtat vid tanken på att "en svensk stam, som med sina månghundraåriga traditioner var en levande hälsning ur det länge ursvensk värld". Tacksam, mycket tacksam är man för att han genom att ta initiativet till en hjälpsändning åter knöt kontakt mellan Sverige och estlandssvenskarna, då kriget redan hunnit åstadkomma så gott som total isolering. Och vi glömmer inte "Odins" resor, som förde 736 estlandssvenskar hit till Sverige andra halvåret 1943.

Så kommer då denna berättelse om L. J. Österblom, utlandssvensken, som med ett överdrivet epitet blivit kallad "Svensk-Estlands apostel". Estlandssvenskarna säges, enligt Mothander, vid Österbloms ankomst ha varit nära sin undergång till följd av "dryckenskap, snusk och allmän föroffning". Vidare hade estlandssvenskarna vid denna tid varit kända över hela provinsen för sin dryckenskap, snusk och lättja. Förf. understryker

ytterligare "det fattiga, primitiva folkets länge inrotade dryckenskap" och "deras förfärliga snusk och liderlighet". Det heter också, att "dryckenskapen hade utarmat folket och kommit dem att vansköta sina jordiska uppgifter som lantbrukare, fiskare och småskeppare". Vidare sägs det, att Österblom på sina möten "svavlade på och höll helvetets eld åhörarna inför ögonen. Det var ett språk som bet på det försupna folket. Fyllda av skräck tog sig drinkarna samman" osv.

Baron Stackelberg, ormsöbornas plågoande, som 1861 hade låtit piska ihjäl en bylänsman, därför att han vägrade röja ormsöbornas sändebud till svenske kungen, framställs av Mothander i en sympatisk dager, och Stackelberg och Österblom synes ha varit goda vänner.

Redan i "Baroner, bönder och bolsjeviker" omtalar Mothander, att han har fattat ståndpunkt i fråga om det som ännu dröjt kvar från det gamla ståndssamhället. Han hade gift sig med en baltisk adelsdam, slagit sig ned på hennes gods Tois och blivit "svenske herr Carl". Alltsedan den tiden håller han fast vid en omisskännlig feodal attityd till "det enkla folket", en attityd som baltyskarna själva i allmänhet lagt bort. För det mesta kommer den till uttryck i ett slags von oben-beskyddarinställning, som i hans böcker kanske inte markeras särskilt starkt i ord men väl med sin anda går igenom all skildring av kontakterna med folket. F. ö. kan här också nämnas, att Mothander aldrig lärt känna andra estlandssvenskar än dem som han träffat i Reval. Han hade ju ingen personlig kontakt med landsbygden före kriget, och de gånger han sammanträffade med folk ute i bygderna under kriget var situationen sådan, att besökaren inte kunde få en klar föreställning om hur livet flöt och hur "gemene man" levde och tänkte. Sin obekantskap med estlandssvenskarnas bosättningsområden röjer han t. ex. med att i "Svenske kungens vita skepp" säga, att Korkis är Odensholms fastlandshamn.

Med den "feodala attityden" följer, att Mothander uppträder, som om han vore medlem av den balt-tyska Dombergs-societeteten. Detta förklarar omedelbart hans inställning till Stackelberg. Men hans sympatier sträcker sig tydligen längre än till baltyskarna. Låt vara att nazistkoryfeerna i Estland inte behövde räknas bland hitlerrikets värsta, låt vara att de kanske visade oväntat mänskliga drag i vissa sammanhang, Mothanders skildring av dem är ändå väl ensidigt skönmålande, och han solar sig med påfallande välbehag i glansen från dem. Nu skall det genast sägas, att man inte får misstänka Mothander för att sympatisera med den politiska åskådning de företrädde

— han visar klart att så inte är fallet — men han sympatiserar mycket onyanserat med vad tyskt är.

Från den bild av estlandssvenskarna, som målas upp i "Såpans apostel", löper perspektivet bakåt till Tois, men den har också fått drag av författarens personlighet som "forskare" och skribent.

Som källa har Mothander nyttjat Aron Valentins bok Svensk-Estlands apostel. Denna i sin tur bygger i de delar som Mothander har betjänat sig av på Österbloms egna memoarer. Man skulle sålunda kunna vänta sig en sakligt riktig framställning. Av bokens titel har emellertid Mothander medvetet eller omedvetet låtit sig förledas att överallt insätta estlandssvenskarna, där det enligt Valentin och Österblom gäller ormsöborna. Detta är det första grova sakfelet, och redan detta gör artikeln om Österblom till en hemsk förvrängning. Det som lägges estlandssvenskarna till last är värt en granskning, som vi strax skall återkomma till. Först ytterligare ett par detaljer, som illustrerar författarens sätt att handskas med sin källa och som med nödvändighet kräver komplettering med annat material.

Som bakgrund till att Österblom sändes till Ormsö anges, att en del estlandssvenskar med löften om allehanda materiella fördelar låtit sig lockas över till den ortodoxa ryska statskyrkan. Dessa "en del" estlandssvenskar var omkring femhundra personer på Ormsö, och denna övergång ägde rum på 1880-talet; Österblom kom dit 1873. I själva verket hängde hans ankomst samman med skolväsendets upprustning i Estland. I svenskbygden saknades utbildade lärare, och därför hemställde skolrådet på Nuckö om att få lärare från Sverige. Genom förmedling av pastor Mozelli i Reval kom så Evangeliska Fosterlandsstiftelsens missionärer och lärare till Svensk-Estland. Den viktigaste insatsen gjordes av Thorén, som upprättade ett seminarium för utbildning av folkskollärare på Nuckö. Den klena läsfärdighet, som Mothander påtalar, är också en misstolkning: att folket inte kunde läsa sina biblar, berodde inte på brister i läsfärdighet utan på avsaknad av undervisning i religiösa ting.

I artikeln säges, som ovan nämnts, att estlandssvenskarna var okända över hela Estland för sitt förfärliga leverne. Här har författaren tillåtit sig en grotesk frihandsteckning, som för den initierade ter sig skrattretande men som endast kan uppfattas som en oförskämdhet vid tanken på den läsekrets, som hans artikel riktar sig till. Vi får komma ihåg, att uppgiften är fel vare sig den avser att gälla alla estlandssvenskar eller endast dem, som bodde inom Österbloms verksamhetsområde.

Vad säger nu källan om snusk, lättja, liderlighet, tjuvaktighet och dryckenskap, som Mothander beskyller estlandssvenskarna för? Återigen gäller det endast Österbloms eget arbetsfält. De andra bygderna har missionären inte yttrat sig om, så inte heller Valentin, utom på ett ställe, som tydligen är felformulerat.

Österblom säger faktiskt, att han fick kämpa

mot orenlighet i stugorna. Hans skildring är dock med all sannolikhet drastiskt överdriven. Det är en företeelse, som många gånger har kunnat iakttagas, att det värsta gärna framställs som generellt av förbättrarna. Russwurm, vetenskapsmannen med det nyktert iakttagande ögat, prisar estlandssvenskarna för deras renlighet.

Lättjan och dryckenskapen sammankopplas av Mothander. Det var de som i förening utarmade folket, säger han. Det är omänskligt att tala om lättja, när man vet att folket obarmhärtigt drevs till ständigt ökade dagsverken på Stackelbergs gods, så att det inte fick tid över att sköta sitt eget. Även sedan dagsverksplikten upphört, var man tvungen att vandra till godset för att genom kroppsarbete erlagga arrendet. Russwurm har klart insett sambandet mellan dagsverksplikten och folkets liv och hållning.

Dryckenskapen florerade på sina håll i svenskbygderna, men situationen skiftade från ort till ort. Värst var det där godsägarväldet tryckte hårdast; detta samband har också Russwurm insett. Den som levererade spriten var godsägaren, som hade sitt bränneri på herrgården.

Att beskylla estlandssvenskarna för liderlighet är att inte ha den blekaste aning om hithörande ting. Här kan man helt enkelt hänvisa till Russwurms belysande utredning i Eibofolke. Det där med liderligheten är också Mothanders egen fria fantasi.

Egendomligt är det, att ett folk, som knappast använde lås, beskylles för tjuvaktighet. Russwurm har mycket vackert att säga om estlandssvenskarnas ärlighet, som han ansåg vara särskilt påfallande. Det torde dock ha hänt, att godsägarens sädesförråd tullats av befolkningen. Orsaken var från början hunger i förening med uppfattningen, att jordens avkastning hade rövats från bonden — en uppfattning som naturligtvis hade sin historiska motivering: godsägaren hade ju orättmätigt lagt under sig alltmer av bondens jord och rättsvidrigt tvingat honom till ständigt nya pålagor och plikter. Småningom tycks tullandet här och var ha börjat bedrivas som ett slags sport.

När man — som nu Mothander — ger sig in på omdömen av ovannämnda slag, måste man sätta in dem i ett vidare sammanhang. Hur förhöll det sig med hygienien i Stockholm vid samma tid? Per Anders Fogelström har nog haft sina källor till "Mina drömmars stad". Läs den boken! Eller hur var det med "Lort-Sverige"? Och den beryktade svenska dryckenskapen, kan man förtiga den, när man målar denna grova bild av estlandssvenskarna?

Sprider man uppgifter om enskilda eller hela folkgrupper till människor, som rimligen inte själva kan bedöma uppgifternas riktighet, är man i alldeles särskilt hög grad skyldig att se till, att man ger en så rättvisande bild som möjligt. Det kan hända att man missförstår en källa, och det är mänskligt. Men uppsåtlig vantolkning är oförlåtlig. Oförlåtligt är det också att undertrycka andra källor än dem man anser passa ens syften.

Gamla minnen

Jag har gått och tittat, hur det växer i mitt trädgårdsland. Det växer bra. Jag stannade och tog upp ett potatisstånd. Då kom jag att tänka på våra stora potatisåkrar på Ormsö, där halva *Storgärda* eller *Sjogärda* var ett enda potatisfält. Hela byns potatis sattes på samma åkrar i samma gärde efter byamännens överenskommelse. Potatisodlingen var den mest lönande på våra grusiga och steniga åkrar. När potatisen blommade, var det en vacker syn med de vita och blå-lila blommorna över det vida fältet. När den var mogen och skulle plockas, hade mamma potatisäckarna i ordning, rena och hela. Pappa smorde vagnen och lade hösäcken och ploget på. Alla korgar och potatiskrokar hade letats fram. Korgarna och krokarna var hemmagjorda. Annars fanns det duktiga smeder också i byn, som gjorde potatiskrokar. Hästen spändes för. Mamma kom med middagsmaten. Ingen hade råd att odsla bort tid på att gå hem och äta, om det var 15—20 minuters väg hem. Nej, i stället tog man några grova vedträn med och tände eld ute på åkern, där det stektes färsk potatis i den heta askan. Den som inte har smakat på sådan stekt potatis anar inte, hur gott den smakar. Barnen fick för det mesta sköta om elden och potatisstekningen. När röken steg upp från 20—30 eldar runt hela potatisgårdet, både gladde och värmdes det potatisplockarna och var närapå lika vackert att se som alla majeldar runt Siljans gröna stränder. Samtidigt var det ett nästan musikaliskt klirrande om alla krokar i den småsteniga jorden i *Mängärda*, på *Buskåkra* och *Njulenda*.

En gång, när vi plockade potatis på *Njulenda*, satt vi och åt middag utanför gärdesgården mellan de stora, vackra enbuskar, som växte vid stranden mot Östersjön. Då var min bror Johannes också med. Det var kanske sista gången han var hemma för att hälsa på. Han började tidigt

resa utomlands och till sjöss, innan han hamnade i Amerika. Han sa då: "Här sitter man nu och äter sin middag och har det mycket roligare än i fina matsalar."

Ibland kunde *skälfälke* (de som hade åkrarna bredvid varandra) sitta och äta så pass nära varandra, att de kunde prata om ett och annat. En gång när vi satt och åt på *Sjundskifte*, sa en grannfru: "Ve hoa kätt mä oss e da. Ja koka välg e går, å välgem var så goan, än ingen fråa ätt käte. Såss satt ja oppe opa hilla te da ätt tofoltoagärda". Oftast låg någon skuta i hamnen i *Doktorsa* och lastade potatis, som de sedan sålde i Sverige och Finland. Vår potatis var god och efterfrågad.

Sedan kom potatisplockningen på herrgården. Flickorna frågade varandra, om någon hade hört, när de skulle börja plocka potatis på herrgården: "Änt har du herd håte hos tofoltoa berjas?" Man hade bråttom att få upp hemmapotatisen för att få komma till *Hoe* någon dag och tjäna någon kopek. Man fick ju 30—40 kopek för ett dagsverke, som varade från solens uppgång, tills det blev mörkt på kvällen. Senast klockan tre måste man stiga upp och bege sig i väg, om man skulle hinna dit och få biljett av förvaltaren för att få stanna för dagen. Var det för många potatisplockare, fick somliga gå hem igen. Då hade de stigit upp och gått den långa, mörka vägen i onödan. Det kändes inte roligt. Men det fanns ju knappast någon annan inkomst för flickorna, så det gällde att hålla sig framme i tid.

Och nog ville väl de flesta flickor till Hapsal på höstmarknaden, *opa storlada*, och köpa det nödvändigaste: *täcketer*, *stordukar*, *oppvarpar* åt särkes- å *jackvävja*, *jackforer*, *somarjacksteter*, *jackknappar*, *näsadukar*, *tipporsbänder* å *skufängjar*. *Hoit kalinkotet mäh*. Ja, det blev till slut en hel del. Och så roligt det var sen! Jag får inte glömma bort linispunden, som också skulle köpas på marknaderna. Fast det odlades hemmalin också.

Katarina Hammerman

Att inte ha vägt Österblom mot Russwurm sätter en svart stämpel på författaren till "Såpans apostel".

Slutligen må här bara ett par försåtliga formuleringar påpekas. "Då den ryska panslavismen började sätta in för att förintä Östersjöprovinsernas gamla autonomi, vilket uppkallade den tysk-baltiska stammens godsägaradel och litterater till segaste motstånd — samma roll som i Finland spelades av finlandssvenskarna — gick också den ortodoxa kyrkan till anfall mot Estlands lutherska kyrka - - ". Här är inte platsen att utreda balt-tyskarnas motiv och åtgärder i nämnda sammanhang, det bör bara framhållas, att jämförelsen med finlandssvenskarna är synnerligen inadekvat. Och så en annan detalj: "Redan folkspråket (dvs. ormsömålet) med dess inslag av estniska, tyska och ryska gjorde att det dröjde en bra tid, innan han (Österblom) kunde komma till tals med sin

blivande hjord". Anmärkningen om de främmande inslagen ger en helt missvisande bild av språket. Dessa är nämligen obetydliga och har ingen praktisk betydelse för förståelsen. Det är i stället dialektens åldriga ljudsystem, som i början bereder svårigheter.

Det må räcka med dessa anteckningar. Man tycker, att författaren till "Såpans apostel" hade bort tänka sig in i Österbloms iver och avsaknad av historiskt perspektiv, och man tycker, att han borde ha kunnat bedöma de vittnesbörd om ett syndigt förgånget, som Österbloms nyomvända kronvittnen frambar. Och att så hänsynslöst förvanska bakgrunden till folkets fattigdom och elände är en åtgärd, som man inte förstår, om man vill tolka författarens insatser för estlands-svenskarna som en humanitär gärning utan dominerande personliga motiv.

Edvin Lagman

NOTISER

I Saltsjöbaden

SOV:s årsmöte och estlandssvenska hembygdsdagen ägde rum i Saltsjöbaden den 20 augusti. För ovanlighetens skull var vädret ogynnsamt. Detta avskräckte tydligen dock inte, utan flera hundratal besökare mötte upp som vanligt.

Samvaron vid borden hade samma glada prägel som tidigare år. Vid varje hembygdsdag registrerar man till sin glädje även ett och annat nytt ansikte i vimlet — traditionen håller således ingalunda på att dö ut.

Programmet — som egentligen inte är det viktigaste i detta sammanhang — omfattade i år hälsningsanförande av SOV:s ordförande, allsång, pianosolo av Ingrid Mickelin, föredrag av Edvin Lagman om medeltida ägotvister i Spithamns-trakten samt en varghistoria på nuckösvenska, uppläst och kommenterad av den i dylika ting väl förfarne Alfred Heldring.

Mot kvällen blev vädret bättre och alla kunde torrskodda komma till sina bilar eller till tåget, sedan de trätt dansen till Runar Grenfeldts dragspelslåtar.

Joel Nymans jordfästning

ägde rum tisdagen 20 juni i Skogskapellet på Skogskyrkogården i Stockholm. Jordfästningen förrättades av rektor Sigfrid Hoas. Vid graven talade riksantikvarie Sigurd Curman som företrädare för föreningen Estlands-utskott. En sista hälsning framfördes även från Svenska Odlingens Vänner samt från vänner och arbetskamrater från Ormsö. Kransar och blommor vittnade om vad den avlidne betytt för sina landsmän, och en talrik skara estlandssvenskar hade, förutom släkt och anhöriga, kommit för att följa stammens förkämpe till graven. (V. A.)

Biskopsbesök på Ramsö

Den 8 sept. 1961 hade Kustbohemmet på Ramsö besök av biskop Helge Ljungberg. Även stiftelsens styrelse hade dagen till ära infunnit sig på hemmet. Den äldsta bland åldringarna, fröken Anna Vesterblom, överlämnade blommor, och styrelsens vice ordförande rektor G. Hamrin hälsade biskopen välkommen. Därefter följde en kort andaktsstund, varpå biskopen bekantade sig med åldringarna. Då biskop Ljungberg hade flera besök på sitt program för dagen, lämnade han snart Kustbohemmet för att fullfölja sin inspektionsresa.

Nucköflicka tandläkare

Fröken Ilma Sedman från Hosby, Nuckö, har i maj 1961 avlagt tandläkarexamen vid Tandläkarhögskolan i Stockholm och arbetar numera som tandläkare i Sorsele i Lappland.

BERÄTTELSE

över verksamheten inom föreningen Svenska Odlingens Vänner från årsmötet 1960 till årsmötet 1961.

Styrelsen har under det gångna verksamhetsåret haft följande sammansättning: ordförande — Edvin Lagman, ledamöter, valda för tiden intill årsmötet 1963 — Richard Aman, Einar Hamberg, Alfred Heldring och Johan Vallin, intill årsmötet 1962 — Hugo Mickelin, Ivar Pöhl och Albert Vesterby, intill årsmötet 1961 — Lars Broman, Anders Lindkvist, Anders Stenholm och Viktor Aman.

Föreningens revisorer har varit Gunnar Kühn och Olga Hallberg med Alma Pöhl och Ingvar Brunberg som suppleanter.

Styrelsen har inom sig utsett till vice ordförande Anders Stenholm, sekreterare — Viktor Aman, skattmästare — Lars Broman och klubbmästare — Anders Lindkvist.

Antalet föreningsmedlemmar uppgick i augusti till ca 400.

Under verksamhetsåret har styrelsen hållit två protokollerade sammanträden.

Föreningens tidskrift Kustbon har under 1960 utkommit med 4 nummer. Redaktör och ansvarig utgivare för de två första numren var Manfred Nyman; för de senare numren tillträdde Edvin Lagman som ansvarig utgivare samt Albert Vesterby och Anders Stenholm som redaktörer för respektive nummer. Redaktionssekreterare har varit Lars Broman. Antalet prenumeranter under året var 1400.

Föreningens årsmöte hölls 7 augusti i Baggenssalen i Saltsjöbaden. Antalet deltagande föreningsmedlemmar har visat sig vara ungefär detsamma från årsmöte till årsmöte — något över 60 — medan antalet närvarande estlandssvenskar varit betydligt större.

Den efter årsmötet följande hembygdsdagen hade som vanligt smalat mycket folk. Föreningens ordförande hälsningstalade och framförde en för denna dag författad dikt. Förre Birkas-rektorn Per Söderbäck talade om Rågö, dess historia och kultur. Hälsningar framfördes i tal och telegram. Unga Ingrid Mickelin spelade piano. Dessutom sjöngs unisont. Efteråt spelade Runar Grenfeldt till dans. Frivillig kollekt täckte dagens omkostnader, och arrangemangen gick väl i lås.

Föreningens höstsamkväm ägde rum lördagen 26 november i hushållsskolan Margaretas lokaler å Adolf Fredriks kyrkogata i Stockholm. Deltagarantalet blev oväntat stort, varför beklagligtvis några av de senast anlända blev utan förplägnad. Programmet inleddes av föreningens vice ordförande, Anders Stenholm, med hälsningsanförande. Fru Ingeborg Mihkelson (f. Pöhl) talade om Schweiz och visade i anslutning till föredraget ett hundratal vackra färgbilder från detta land. Ingrid Mickelin spelade piano. Efter kaffe och allsång bjöd A. Stenholm på en serie utsökta färgbilder från Gotland. Samkvämet slöt med Modersmålets sång.

Arbetet på första delen av boken om Estlands svenskar har under året slutförts. Bokens andra del är under förberedande.

En varghistoria

(Gutanäsgubben berättar)

Mike som man nöfärtien sior å herar gär änt ana än kerar glips opa. Ha noen sitt eitt vargtrav opa Fälte, så rändor folke skockvis ut skoa e jussom opa eitt stort undor å tekon. Han tien tå ja än var ongor, båra skoa tå var dor vargar här ute Noka sokna! Håtes år, ätterst såndan färe Sant-Irja sa prästn tel opa prädikstoln ute kärkja, än allt gåleväxt folke, såmike som båra löscht gav, Sant-Irjasdaen skulld tåva all bissana, pistla å täithonena me se å gå ut gära vargskall, älldor "skruck baket varga" som galfäigga sa. Vargskalle skulld bärjas ver Böre Hone ute Einbe å liftas ver Spitamb uddn, älldor ver Galas-åe när opa Naiv gränsn. Man om då no än håtes år gjord skall baket dä, så tjant e ingeting tel. Håtes år bruto dä hundravis gaitor å får ner får rikolvelse, å vare lite kålda å strengre vintrar, så bluvo dä så dristator å näsavior, än dä nappa mästand hunda bort färe hletvallsmänne å grov se unde sillena in åt fårhusena. Båra hāmike dä här än vor, å håla sticker dä änt än gjord, så var e allt lite å småsaker mot tå varga som vor ute Naiv- å Vip-palskoa.

Ain gång kom ve eitt tiand sticke ute sällskap frām Rävöl. Tå ve kom te Vippal, så gingo ve in e Puuna kroen småka Puuna-Mares snapsa. Tjar vånbiggja bluvo såvit supendor, än dä ställt halm in å bluvo tär te nåtärbors. Ja had mä lite om auna, båra ja villd koma te komandor. Tå aror sa åt me, gå änt ut grall koilde seint, varga ita å de opa Lång moen! Man ja listt änt opa då å kam te komandor. Fårst gick e noan fårst rät gutt, bara som e kam opa halpatne milla Vädamaa å Tälke, så bärja märre ris å end å fris. Ja had tå ain onga å gära fjörårs mærr. Ja vait no änt riftet hus e var, had ja nö lite vare ådrokna älldor, man sås som ja skoa opp, sås list där så mike vargauar frafäre opa vegen, jussom tå all ljusena bränn jölmåren ute ota, haim ute Noka kärkja. Ja sau me sja te härts å bärja driv ätt märre, man hån hotast å rais å end å gick änt ör fläcken. Båra som ja sja leta pitsn å hlo ätt, par tri snål hleng så mike som ja horka, sås bärja märre hompol ute tusandsprång å ränd fartgärm vargkarja, sås än kinkolbaina båra klättra milla jölspakre — å ätt bluvo de allor.

Föreningen har genom sina styrelsemedlemmar låtit sig representeras vid olika tillfällen.

Genom Lars Broman och Hugo Mickelin har föreningen varit representerad i styrelsen för stiftelsen Kustbohemmet. Av betydelse har även de goda förbindelserna med Riksföreningens Estlands-utskott varit.

Föreningens och Kustbons adress har varit Eknäsvägen 2, Stockholm K.

Slutligen vill styrelsen till alla, som främjat föreningens verksamhet, framföra sitt varma tack.

Stockholm i augusti 1961.

S T Y R E L S E N.

Översättning

Mycket som man nuförtiden ser och hör gör inte annat än retar en att skratta. Har någon sett ett vargspår på Fältet, så ränner folk skockvis ut för att se på det just som på ett stort under och tecken. På den tiden, då jag ännu var ung, men se då var det vargar här i Nuckö socken! Varje år, sista söndagen före Sankt-Göran sade prästen till på predikstolen i kyrkan, att allt fullvuxet folk, så mycket som man kunde få löst, på Sankt-Göransdagen skulle ta alla bössor, pistoler och tuthorn med sig och gå ut och göra vargskall, eller "skrucka efter vargarna" som de gamle sade. Vargskallet skulle börja vid Bure-Hornet i Enby och sluta vid Spithamns udde eller vid Gamlaån nära Neve-gränsen. Men om de också varje år gjorde skall efter dem, så tjänade det ingenting till. Varje år bröt de ned hundratals får och getter för rickulborna, och var det litet kallare och strängare vintrar, så blev de så dristiga och näsvisa, att de plockade bort de flesta hundarna för slätvallsmännen (slättborna) och grävde sig under husgrunden in i fårhusen. Men hur många de än var här och vilka stycken (streck) de än gjorde, så var allt detta litet och småsaker mot de vargar, som var i Neve- och Vippalskogarna.

En gång kom vi ett tiotal i sällskap från Reval. Då vi kom till Vippal, så gick vi in i Puuna krog för att smaka Puuna-Maris snapsar. De andra från vår by blev så pass supna, att de beställde in halm och blev där i natthärbäрге. Jag hade också litet "om ögonen", men jag ville komma i väg. De andra sade åt mig: Gå inte ut alls så sent på kvällen, vargarna äter upp dig på Långmon! Men jag hörde inte på dem utan gav mig i väg. Först gick det några verst rätt bra, men som det kom till halvp parten (halvvägs) mellan Vädamaa och Tälke, så började märren stegra sig och frusta. Jag hade då en ung och livlig fyra-årig mærr. Jag vet nog inte riktigt, hur det var, om jag nu hade nickat till litet eller så, men som jag såg upp, så lyste det så många vargögon framför på vägen, just som då alla ljusen brinner om julmorgonen i ottan hemma i Nuckö kyrka. Jag tog så mod till mig och drev på märren, men hon stegrade sig och gick inte ur fläcken. Men som jag sedan lyfte piskan och slog efter, par-tre snåla smållar så mycket som jag orkade, så började märren galoppa i fyrsprång och rände tvärs igenom vargflocken, så att benen skramlade mellan hjulekrarna — och efter blev de alla.

Har Du erlagt
medlemsavgiften till SOV?

Har Du erlagt
**prenumerationsavgiften
för KUSTBON?**

Om icke, så gör det nu!

FAMILJENYTT

Döda

Änkefru Katarina Ahlström, född Lindström den 25 sept. 1886 på Ormsö, avled den 3 sept. 1961 i Stockholm.

Änkefru Maria Fagerlund, född Stahl den 16 nov. 1880 i Rickul, avled den 27 maj 1961 i Eskilstuna.

Fru Maria Förberg, född Kivaremees den 13 maj 1891 på Ormsö, avled den 14 aug. 1961 i Stockholm.

Änkefru Kersti Klippberg, född Hamberg den 10 okt. 1873 i Rickul, avled den 29 aug. 1961 i Stockholm.

Änkefru Eva Koinberg, född Ringberg den 8 dec. 1885 i Rickul, avled den 23 maj 1961 i Norrviken.

Fru Agneta Lindström, född Glad den 16 aug. 1889 på Ormsö, avled den 26 juni 1961 i Stockholm.

Anders Nyman, född den 1 april 1896 på Ormsö, avled den 23 aug. 1961 på Lidingö.

Fröken Agneta Söderkvist, född den 12 maj 1895 på Ormsö, avled den 1 sept. 1961 i Stockholm.

Födda

BRENDA

född den 26 april 1961 i Toronto, Canada. Dotter till **Barbara**, född Turner, och **Rainer Olav Dahl**. Sontotter till Harald och Linda Dahl.

Vår SON

Rigmor, född Jonson, och **Ingvar Klippberg** Sabbatsbergs BB, priv. avd., den 8 sept. 1961.

En SON

Gunbritt, född Nygren, och **Börje Nyman** Allmänna BB den 23 augusti 1961.

Anders Westerby, född den 28 mars 1886 i Rickul, avled den 31 aug. 1961 i Nacka.

Mats Åkerman, född den 16 nov. 1883 i Rickul, avled den 16 juni 1961 i Karlstad.

Erik Österblad, född den 15 okt. 1895 i Reval, avled den 1 aug. 1961 i Stockholm.

”Det var risken: att vid ljusan dag ännu ligga kvar inom patrullbåtarnas jaktområde. Där hade flyktingar blivit tagna och satt nu inspärrade. Lika riskabelt var det att vända om, då man kanske redan röjt sig genom att lämna stranden. I flera fall hände det, att de återvändande möttes av militär på stranden.”

(Ur: Viktor Aman, ”Estlandssvenskarna under andra världskriget” i En bok om Estlands svenskar)

”Märkligt är att estlandssvenskarna genom århundradena kunnat behålla sin integritet, bevara sitt språk och orka att kämpa för sina fri- och rättigheter. *Deras historia är utan tvekan en imponerande läsning.*”

(Stig Hadenius i Aftonbladet)

*De främsta specialisterna
medverkar i*

en bok om ESTLANDS
SVENSKAR

Nu föreligger första bandet:

BOSÄTTNINGSSOMRÅDE
HISTORIA
FOLKLIG KULTUR
ANDRA VÄRLDSKRIGET
ÖVERFLYTTNINGEN

Pris 32:—, inb. 36:—

SÄND IN BIFOGADE BESTÄLLNINGSKORT

SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Bemärkelsedagar

95 år

Kersti Brus, född Wikman den 13 nov. 1866, Rickul

90 år

Mari Stahl, född Linneman den 24 oktober 1871, Rickul
 Elisabeth Berg, född Berg den 4 dec. 1871, Kegel
 Tomas Vesterlin, född den 9 dec. 1871, Ormsö

85 år

Karl Mathiesen, född den 15 okt. 1876, Nuckö
 Anders Mählberg, född den 23 okt. 1876, Rickul
 Klaus Engelhard Luther, född den 10 nov. 1876, Nargö

(forts. på sid. 16)

Vår kära Mor,
 Mormor och Farmor

Katarina Ahlström

född den 25/9 1886 på Ormsö
 avled den 3/9 1961 i Stockholm.

Djupt sörjd och saknad av
 Barn, Barnbarn
 släkt och vänner.

Vad Du lidit ingen känner,
 ty Du själv Din börda bar,
 syntes glad bland Dina vänner,
 när Du kanske plågad var.
 Tåligt bar Du själv Din börda
 genom livets kamp och strid.
 Vi Ditt minne älska, vörda.
 Vila nu i frid!

Min älskade Maka,
 Vår kära lilla Mamma,
 Mormor och Farmor

Agneta Lindström

* 16/8 1889
 † 26/6 1961

har lämnat oss, syster, övrig släkt och många
 vänner i djupaste sorg och saknad.

Hägersten den 28 juni 1961

JOHAN

Barnen
 Barnbarnen

Lilla Mamma! O vårt hjärta,
 Är så fullt av tack till Dig,
 Vi som aldrig kunnat fatta,
 Hur det var att mista Dig.
 Tung är sorgen, svår att bära.
 Tyst det är i hemmets vrå.
 Men vad allt Du gav oss, kära,
 Finns i minnet kvar ändå.

Vår kära Mor, Mormor och Farmor

Maria Fagerlund

f. Stahl
 född den 16 november 1880 i Rickul
 har lämnat oss, släkt och vänner i djup sorg
 och saknad.

Eskilstuna den 27 maj 1961.

Paul och Elsa
Hilda och Gunnar
 Melita
 Barnbarn

Far har räckt ut handen,
 Mor har fattat den.
 På den andra stranden,
 Mötas de igen.

Min älskade Maka,
 Vår kära Mor

Maria Förberg

f. 13 maj 1891

insomnade lugnt och stilla i dag.

Djupt sörjd och saknad av oss, syskon,
 släkt och vänner.

Stockholm 14 aug. 1961

ANDERS

Barnen
 Barnbarnen

Stilla, så stilla Du somnat,
 Tåligt Din smärta Du bar.
 Flitiga händer har domnat.
 Minnet, Ditt ljusa, är kvar.

Vår kära Mor,
 Mormor, Farmor

Kersti Klippberg

f. Hamberg

född d. 10/10 1873

insomnade stilla i dag djupt sörjd och
 saknad av oss, broder, övrigt släkt och
 vänner.

Rosenlunds ålderdomshem d. 29/8 1961

Barnen
 Barnbarnen och barnbarnsbarnen

Ett strävsamt liv har slocknat ut,
 En flitig hand har domnat.
 Din arbetsdag har tagit slut,
 Ditt trötta huvud somnat.

Eva Koinberg

f. Ringberg

född i Rickul d. 8/12 1885

avled hastigt i sitt hem i Norrviken d. 23/5 1961
djupt sörjd av barn, barnbarn, barnbarnsbarn,
syster och många vänner.

Trygg i min Jesu armar,
Trygg i Hans herdefamn,
Gömd i hans kärleks skugga
Här har min själ sin hamn.

Min älskade Make,
vår käre Far,
Morfar och Farfar

Anders Westerby

f. 28/3 1886

d. 31/8 1961

har lämnat oss i djup sorg och saknad

OLGA

Barnen

Barnbarnen

Vad Du lidit ingen känner,
ty Du själv Din börda bar,
syntes Du glad bland Dina vänner
när Du kanske plågad var.
Tåligt bar Du själv Din börda
genom livets kamp och strid.
Vi Ditt minne älska, värda,
Vila nu i frid.

Min älskade Make,
vår käre Far och Morfar

Anders Nyman

född den 1 april 1896

insomnade lugnt i sitt hem i Lidingö
den 23 augusti 1961

Djupt sörjd och saknad av

MAKA

Barn, Barnbarn, Släkt och Vänner

Tänk huru många av våra kära
Gått över floden en och en.
Tungt var att skiljas,
Men de blott lydde
Budet, som kom från himmelen.

Vår käre Broder

Mats Åkerman

avled på Karlstads lasarett den 16/6 1961
i en ålder av 77 år.

Djupt sörjd och saknad av
Systrarna Lena och Hilda
Övrig släkt och vänner.

Vad du lidit ingen känner,
ty du själv din börda bar,
syntes glad bland dina vänner,
när du kanske plågad var.
Tåligt bar du själv din börda
genom livets kamp och strid.
Vi ditt minne älska, värda.
Vila nu i frid!

Agneta Söderkvist

född den 12 maj 1895

död den 1 september 1961

Sörjd och saknad av Barnbarn, Syskon,
övrig släkt och vänner

Nu Din strid Du kämpat ut
Och Ditt lidande är slut.
Du gått ifrån oss har,
Men minnena står kvar.

Min käre Make,
Far och Morfar

Erik Österblad

född 15/10 1895 i Reval

död 1/8 1961 i Stockholm

Älskad, saknad

ERIKA

Rita och Harry

Katrin, Sirje

Övrig släkt och vänner

Bemärkelsedagar

(forts. från sid. 14)

80 år

Agneta Timmerman, född Alström den 1 okt. 1881, Ormsö
Maria Förberg, född den 8 nov. 1881, Ormsö
Lena Vesterman, född den 21 nov. 1881 Rickul
August Timmerman, född den 10 dec. 1881, Nuckö
Helene Luther, född Mattson den 12 dec. 1881, Nargö
Lovisa Mihlberg, född Heldring den 19 dec. 1881, Rickul
Maria Dahl, född Notman den 24 dec. 1881, Ormsö
Julia Heldring, född den 27 dec. 1881, Rickul

75 år

Lena Hallman, född Strandberg den 7 okt. 1886, Rickul
Marta Blomkvist, född Haggars den 12 okt. 1886, Runö
Kristof Greisman, född den 13 okt. 1886, Nuckö
Adina Luther, född den 1 nov. 1886, Nargö
Pauline Lagman, född Blees den 9 nov. 1886, Rickul
Katarina Friberg, född Mickelin den 10 nov. 1886, Ormsö
Anders Grönman, född den 13 nov. 1886, Ormsö
Anton Besterman, född den 18 nov. 1886, Rickul
Evald Fredrik Rosen, född den 19 nov. 1886, Nargö
Maria Jäger, född Isaks den 3 dec. 1886, Runö
Lena Vesterman, född Borrman den 6 dec. 1886, Rickul
Johan Lindström, född den 7 dec. 1886, Ormsö
Marta Luise Pardo, född Lindman den 14 dec. 1886, Reval
Elvine Berg, född Arvik den 16 dec. 1886, Reval
Lena Åkerblad, född Brunberg den 18 dec. 1886, Rickul
Hanna Helene Mattsson, född den 21 dec. 1886, Reval

70 år

Katarina Friberg, född Landman den 10 okt. 1891, Ormsö
Mathilda Timm, född Bäck den 10 okt. 1891, Ormsö
Lena Nyman, född Ahlberg den 12 okt. 1891, Rågöarna
Johannes Broman, född den 19 okt. 1891, Rickul
Johannes Keskull, född den 20 okt. 1891, Baltischport
Julia Österman, född Borrman den 21 okt. 1891, Rickul
Maria Gutman, född Soogna den 24 okt. 1891, Korkis
Lovisa Barud, född den 30 okt. 1891, Nuckö
Katarina Svan, född Duskas den 2 nov. 1891, Runö
Rose Hallman, född Treiberg den 16 nov. 1891, Rickul
Katarina Nilsen, född Nyblom den 17 nov. 1891, Ormsö
Mina Lindqvist, född Roberg den 27 nov. 1891, Rågöarna
Johan Mickelin, född den 27 nov. 1891, Ormsö
Julius Brus, född den 3 dec. 1891, Odensholm
Johannes Fulkan, född den 3 dec. 1891, Vippal
Anton Enggrön, född den 5 dec. 1891, Rågöarna
Lovisa Åkerblad, född Lagman den 7 dec. 1891, Rickul
Alexander Sundma, född den 10 dec. 1891, Nuckö
Carmen Hasselblatt, född Johansson den 15 dec. 1891,
Rakvere

60 år

Adolf Gustav Nyman, född den 2 okt. 1901, Kuivajõe
Agneta Sjöman, född Lindkvist den 4 okt. 1901, Ormsö
Johan Enkel, född den 6 okt. 1901, Ormsö
Anders Bäckman, född den 8 okt. 1901, Ormsö

Valter Methusalem Luther, född den 8 okt. 1901, Nargö
Maria Hedenström, född Blomman den 11 okt. 1901, Ormsö
Gertrud Fält, född Vesterberg den 17 okt. 1901, Ormsö
Katarina Notman, född Benholm den 17 okt. 1901, Ormsö
Isak Vesterblom, född den 18 okt. 1901, Runö
Arvid Engman, född den 25 okt. 1901, Nuckö
Ilmatar Loide, född Kal den 26 okt. 1901, Sömerpalu
Hilda Olleva, född Sandberg den 25 okt. 1901, Nuckö
Johan Nyman, född den 26 okt. 1901, Ormsö
Hilda Vesterblom, född den 27 okt. 1901, Odensholm
Johannes Treiberg, född den 29 oktober 1901, Rickul
Alexander Renn, född den 2 nov. 1901, Neve
Agneta Sjöström, född Söderlund den 2 nov. 1901, Ormsö
Katarina Lindström, född Fält den 9 nov. 1901, Ormsö
Olga Espling, född Borrman den 10 nov. 1901, Rågöarna
Olga Söderlund, född Rebane den 10 nov. 1901, Rickul
Mina Vesterman, född Tennisberg den 10 nov. 1901,
Rickul

Johannes Heinamaa, född den 16 nov. 1901, Vippal
Magda Helena Holm, född den 26 nov. 1901, Nargö
Julius Jaanberg, född den 8 dec. 1901, Vippal
Mathias Sjölund, född den 16 dec. 1901, Rågöarna
Wolfgang Masing, född den 22 dec. 1901, Reval
Johannes Enggrön, född den 24 dec. 1901, Rågöarna
Mathilda Dyrberg, född Brunberg den 11 dec. 1901, Rickul
Paul Mihlberg, född den 27 dec. 1901, Rickul
Erik Rosenborg, född den 29 dec. 1901, Rågöarna
Johannes Slet, född den 30 dec. 1901, Ormsö

50 år

Pauline Talberg, född Hamberg den 12 okt. 1911, Rickul
Meta Regina Erik, född Berg den 21 okt. 1911, Reval
Agneta Vesterström, född Holm den 23 okt. 1911, Ormsö
Carl Vesterblom, född den 27 okt. 1911, Odensholm
Oskar Friberg, född den 28 okt. 1911, Ormsö
Nelly Mathilda Koinberg, född Brunberg den 23 okt. 1911
Rickul
Johan Nyblom, född den 29 okt. 1911, Ormsö
Robert Stromback, född den 31 okt. 1911, Nuckö
Maria Österman, född Björk den 1 nov. 1911, Runö
Hilda Lemberg, född den 12 nov. 1911, Nuckö
Herman Ringberg, född den 13 nov. 1911, Rickul
Oskar Vilhelm Mitman, född den 19 nov. 1911, Nuckö
Helene Mathiesen, född Miethman den 20 nov. 1911,
Nuckö
Elmar Stenman, född den 21 nov. 1911, Nuckö
Milda Herodes, född Jurgensson den 1 dec. 1911, Reval
Valter Paemurd, född den 3 dec. 1911, Nargö
Maria Svensson, född Nyblom den 15 dec. 1911, Ormsö
Miralda Engman, född Taevere den 15 dec. 1911, Koige
Maria Söderlund, född den 19 dec. 1911, Rickul
Katarina Salin, född Öman den 17 dec. 1911, Ormsö
Valentine Pent, född Mühle den 23 dec. 1911, Reval
Valborg Lovisa Österman, född den 23 dec. 1911, Runö
Alexander Thomsson, född den 25 dec. 1911, Rickul
Oskar Amberman, född den 30 dec. 1911, Nuckö